

Enkele notities over groepswork en sociologie

Publicatie van de Studiekring voor Groepsarbeid 1)

„It may well be that the historians of the future will find that one of the most significant features of present social life is manifest in the rapidity with which the word „group“ has come into general use, and will discover that the pooling of experiences by groups in order to reach genuinely co-operative decision and action is their characteristic that reachest furthest“.

Dewey - 1929

De kleine groep.

Van de vele omschrijvingen van het phenomeen kleine groep 2) gebruiken we hier eerst diegene, die het gemakkelijkst bruikbaar is voor een onderscheiding in het dagelijks leven.

Zeer vaak is de kleine groep in de praktijk herkenbaar aan een hoge graad van solidariteit, enige spontaniteit in de onderlinge omgang en betrekkelijk autonoom gecreëerde gedragsregels. 3)

Een meer fundamentele definitie gaat uit van het begrip groep nl.: een dynamisch geheel van personen. 4)

In deze omschrijving moet bij „dynamisch geheel“ gedacht worden aan een zinhebbende, functioneel-causale en partiële eenheid van mensen. 5)

Ieder van deze facetten van het dynamisch geheel heeft bepaalde implicaties voor dat geheel:

zinhebbend \equiv de groep is gebonden door een gemeenschappelijke waardebeleving en/of doelvoorstelling (afgrenzing van de dierlijke „troep“).

functioneel-causale \equiv er is een groepsproces (o.a. communicatie) er is dus onderlinge afhankelijkheid (afgrenzing naar de „verzameling“).

partieel \equiv de groep is zelfstandig, maar nooit onafhankelijk binnen de totaal-cultuur (afgrenzing van „maatschappij“).

De speciale eenheid der kleine groep wordt vanouds het best herkend door een duidelijk „wij“-gevoel, dat ook wel wordt omschreven als een fusie van personen, waarbij sympathie en wederzijdse identificatie een rol spelen. 6)

Een beperkt aantal (max. ca. 20) en een direct contact worden door ons niet als essentiële kenmerken van de kleine groep be-

schouwd, maar meer als condities, die het dynamisch geheel (vooral het groepsproces) begunstigen. De benamingen kleine groep (small group) en direct-contact groep (face-to-face group), die zich betrekken op deze condities zijn in de internationale literatuur algemeen aanvaard. In verband met dit ingeburgerd taalgebruik hebben wij van de twee gangbare benamingen die van de „kleine groep“ gekozen omdat dit begrip sociologisch neutraler is dan van de „direct-contact groep“ (face-to-face group), een term, die door Cooley in één adem gebruikt wordt met de term „primaire groep“. Wij menen, dat het goed is de begrippen kleine groep en primaire groep duidelijk gescheiden te houden. De primaire groep van Cooley is primair te noemen in dubbele zin: het zijn de groepen, die het eerst aanwezig en het belangrijkste zijn in het leven van het individu (familie, speelgroep) en in verband daarmee overwegende invloed uitoefenen op de vorming van houdingen en normen van het individu.⁷⁾ Deze omschrijving maakt ons duidelijk dat de primaire groepen slechts een bijzonder (belangrijk) geval zijn van de kleine groepen. Deze constatering is belangrijk omdat we, wanneer Cooley's veronderstellingen juist zijn, kunnen verwachten, dat veel gedrag van personen in kleine groepen mede als achtergrond heeft, hetgeen door deze personen in andere kleine groepen vroeger (primaire groepen) ervaren en beleefd is.⁸⁾

Groeiende belangstelling.^{8a)}

Gedurende de laatste tientallen jaren is er een snel groeiende belangstelling op te merken voor het werken met kleine groepen als middel om veranderingen in individu en samenleving te bewerken.

Deze belangstelling tekent zich af zowel in de sociale actie als in het sociale denken. In de sociale actie kan hier genoemd worden de betekenis, die het werken met kleine groepen momenteel hier en daar begint te krijgen bij selectie voor bepaalde opleidingen,⁹⁾ bij het genezen van bepaalde psychische en psychosomatische stoornissen,¹⁰⁾ bij nieuwere methoden in onderwijs,¹¹⁾ maatschappelijk werk,¹²⁾ volksoepvoeding¹³⁾ en jeugdwerk,¹⁴⁾ bij het streven naar verhoging van productiviteit in het bedrijfsleven,¹⁵⁾ enz.

Om een indruk te geven van de belangstelling in het sociale denken voor de sociale aanpak via kleine groepen volstaan we hier met er op te wijzen, dat een groeiende reeks van denkers van zo verschillende achtergrond als Aldous Huxley, Wilken, Dubreuil, Martin Buber, Reiwald, Homans, Gillespie, Lewin, Moreno, om slechts enkelen te noemen¹⁶⁾, de mogelijkheid en wenselijkheid van het werken met kleine groepen door hun werk funderen.

Wat is groepswerk?

Onder groepswerk willen we hier voorlopig verstaan: het bewust werken met een kleine groep met het doel de speci-

fieke gemeenschapsgedachte, die in deze kleine groep kan leven, bewust te maken en te helpen de daarbij behorende sociale vormen te vinden om deze gemeenschapsgedachte uit te drukken.

Het ligt voor de hand, dat de problematiek van het groepswerk ruwweg te onderscheiden is in de volgende probleemreeksen:

a. De interne dynamiek van kleine groepen.

b. De samenhang van kleine groepen met de wijdere samenleving.

Over het eigenaardig karakter van de kleine groep zelf (a), dat in de nieuwe tak van wetenschap „de groepsdynamica" wordt behandeld, zullen we het hier niet hebben.¹⁷⁾ Daar de betekenis van de sociologie voor het groepswerk vooral in de probleemreeks b. tot uiting komt, zullen we ons in het onderstaande hierop concentreren. Achtereenvolgens worden ter sprake gebracht de positie van de kleine groep in de sociale structuur en de betekenis van de kleine groep voor het sociaal proces.

De kleine groep in de sociale structuur.

Wij zullen ons hier bezighouden met de betekenis, die de kleine groep heeft in de maatschappelijke structuur (het geheel van groeperingen).

Allereerst wat betreft de wisselwerking van kleine groep en de wijdere samenleving in directe zin.

Sociologische onderzoeken¹⁸⁾ hebben een aantal functies en dysfuncties van kleine groepen aangetoond. Wij noemen hier slechts de maatschappelijke betekenis van kleine groepen ten aanzien van:

1. Jeugdcriminaliteit	Thrasher
2. Industriële productiviteit	Roethlisberger
3. Militaire moreel	Stouffer
4. Sociale waardering	Warner
5. Politieke opinievorming	Lazarsfeld
6. Rechtsvorming	Valkhoff

Sociaal psychologische studies¹⁹⁾ werpen licht op de indirecte wisselwerking van kleine groepen en de maatschappij, doordat de invloed van kleine groepen op de vorming en vervorming van individuen wordt aangetoond. Als voorbeelden hiervan noemen we de beïnvloeding van het individu door de kleine groep ten aanzien van:

1. Het leerproces	Cantor
2. Het therapeutisch proces	Slavson
3. Vorming van vooroordelen	Adorno
4. Verandering in gedragsgewoonten	Lewin

Samenvattend kunnen we op dit punt zeggen, dat uit studies verricht in zeer verschillende sociale milieus en situaties (waaronder ook laboratorium-situaties) blijkt, dat de kleine groep een belangrijk sociaal

structurelement is met het karakter van intermediair voor wisselwerking tussen individu en maatschappij. De conclusie ligt voor de hand, dat bij het bestuderen van de wisselwerking tussen individu en maatschappij de directe wisselwerking vaak is overschat terwijl de indirecte wisselwerking resp. de betekenis van de kleine groep verre onderschat is.

De kleine groep in het sociale proces.

De bovenstaande constatering nodigt vanzelf uit om de betekenis van de kleine groep nu ook te bezien ten opzichte van de structuurveranderingen, veranderingen in waardering, enz., die wij tezamen het sociale proces kunnen noemen. Het spreekt vanzelf, dat we ons hier moeten beperken tot dat aspect van het sociale proces, dat onmiddellijk samenhangt met de kleine groep. Hier constateren we, dat sociologen van verschillende richting wijzen op het verval van oude veilige gemeenschapsgroepen (vooral gebaseerd op klein groepsleven en met een democratische levensstijl). Hiermee zou gepaard gaan een toenemen van de macht der staat enerzijds („étatisme") en een atomisering der samenleving in individuen („Vermassung") anderzijds. Dit beeld, dat reeds zo algemeen bekend is, dat het te pas en te onpas gebruikt wordt om zonder enige tussenschakel één of ander sociaal probleem te „verklaren", is, wanneer men het kritisch beziet, op de volgende punten te corrigeren:

1. Dat er een prijs voor de veiligheid der „Gemeinschafts"-vorm van vroeger betaald werd.

Uit historisch en sociografisch onderzoek blijkt, dat men zich de verhoudingen in vroegere kleine gemeenschappen²⁰⁾ veel te ideaal voorgesteld heeft.²¹⁾ Dit leven was dikwijls voor de individuen onvrij, terwijl de groep een zeer beperkte maatschappelijke en geestelijke horizon had.²²⁾

2. Dat de kleine groep, waarop het „gemeinschafts"-leven zich baseerde nog wel degelijk bestaat, echter door een gebrek aan integratie met de maatschappij gemakkelijk als een „Fremdkörper" een dysfunctionele betekenis ten opzichte van de andere groepen kan krijgen.²³⁾

3. Dat de kleine groep niet van nature een bolwerk van democratie hoeft te zijn, maar net zo goed een anti-democratisch gedrag kan vertonen (Lewin en Lippitt voor experimentele kindergroepen, Schaffner voor de Duitse familie, Haveman voor de informele arbeidsgroep in het bedrijf²⁴⁾, enz.).

4. Dat de kleine groep onvervangbaar is i.v.m. hetgeen door haar aan het individu kan worden geboden.²⁵⁾ Hierbij moet zowel gedacht worden aan de behoeften

aan veiligheid en erkenning als ook aan het opdoen van nieuwe ervaring in vrije persoonlijke relaties (in tegenstelling gedacht tot organisatorische en formele betrekkingen tussen mensen).

5. Dat kleine groepen in hun waardevorming dikwijls niet bij de heersende waarden in de grote maatschappij aansluiten, zowel in die zin dat ze „cultural lag” als wel ook „cultural lead” kunnen vormen ten aanzien van de grotere groepen der samenleving. Veel te dikwijls is alleen op het „lag”-karakter en de „conflictant” geweest²⁶⁾ en te weinig op de betekenis van kleine groepen als culturele en sociale broedplaatsen voor vernieuwing.²⁷⁾

Al deze punten wijzen op de noodzaak om opnieuw de mogelijke betekenis van de kleine groep in het huidig sociaal proces te bestuderen.

Groepswerk en Sociologie.

Uit de bovenstaande opmerkingen zal het duidelijk zijn geworden, dat de sociologie een zeker licht kan werpen op de achtergrond van verschillende aspecten van het leven in en werken met kleine groepen. Tegelijk zal duidelijk geworden zijn, dat de sociologie alleen voor het groepswerk slechts een onvoldoende basis kan zijn. Het is misschien goed ook te wijzen op de omgekeerde zijde der relatie: de betekenis van het groepswerk voor de sociologie. Wij kunnen deze betekenis kort aanduiden in de volgende punten:

a. Een nieuwe vorm van sociaal onderzoek (social self survey), die berust op de veronderstelling, dat sociaal onderzoek met een maximale kans op sociale actie hieruit voortspuitend, gedaan kan worden door een kleine groep uit de te onderzoeken groep zelf, mits deze voldoende bekend is met en getraind is in, de technieken van het sociale onderzoek. Van deze nieuwere vormen van het sociaal actie onderzoek is te verwachten, dat zij implicaties hebben voor de methodologie van de sociologie.²⁸⁾

b. Een mogelijkheid de sociologische theorie te integreren in het gehele veld der sociale wetenschappen door de zeer nauwe samenwerking, die de socioloog bij het groepswerk heeft met de beoefenaren van andere sociale wetenschappen.²⁹⁾

Samenvatting.

In deze notities is sprake geweest van een relatie tussen een bepaald stuk maatschappelijke actie en een bepaald stuk sociale wetenschap. De volgende punten worden door de schrijvers gaarne aan de lezers van dit blad ter discussie voorgelegd:

1. De kleine groep is een intermediaire sociale eenheid, die individu en maatschappij met elkaar verbindt.

2. In verband met het bovenstaande punt is in het werken met kleine groepen een belangrijke wijze van sociale aanpak van allerlei sociale problemen gegeven.
3. De sociologie heeft betekenis voor het groepswerk o.a. als algemenere achtergrond; anderzijds belooft het groepswerk voor de methodiek en theorie van de sociologie van betekenis te zullen worden.

-
- 1) De studiekering bestaat uit de volgende leden: J. Th. Bout (psycholoog), H. M. Engelhard (zenuwarts), E. Goubitz (Sociaal pedagoog), E. C. H. Marx (econoom), I. Marx (groepsleidster), E. H. de Waal (socioloog). Het correspondentie-adres der Studiekering is: p/a. E. C. H. Marx (secretaris der Studiekering), Victorieplein 36^{II}, A'dam. De Studiekering zal gaarne opmerkingen naar aanleiding van dit artikel ontvangen. Het artikel is klaargemaakt door het lid der Studiekering, dat zich met de publicatie-zijde van het werk der Studiekering belast heeft, E. H. de Waal.
 - 2) Dorwin Cartwright and Alvin Zander, eds., *Groupdynamics*, Evanston, Ill., 1953. In dit oriënterend handboek zijn vele definities te vinden.
 - 3) Edward A. Shils - *The study of the primary group* - In: *The Policy Sciences*, eds. Lerner and Lasswell, Stanford, 1951, p. 44.
 - 4) George C. Homans - *The human group*, London, 1951, p. XV.
 - 5) Dr. J. A. Ponsioen - *Symboliek in de samenleving*, Utrecht, 1952, p. 26.
 - 6) C. H. Cooley - *Social organization* - N.Y. 1923, p. 22-23.
 - 7) Shils, op. cit., pag. 45.
 - 8) Hierop berust dan ook de zogen. Freudiaanse school in de groepsdynamica, zie: Cartwright and Zander, hoofdstuk 5.
 - 8a) De literatuur bij deze en andere paragrafen genoemd. is bedoeld als illustratie en kan op geen enkele wijze volledigheid pretenderen. We beperken ons in het algemeen tot het noemen van één Nederlandse en één buitenlandse publicatie.
 - 9) Battaglion e.a. „Psychologische selectie van leerlingen”, in: *Mens en Maatschappij*, 1949 p. 177; *Assesment of Men*, N.Y., 1948.
 - 10) Prof. Dr. E. A. D. E. Carp - *Groepstherapie* - Leiden, 1953. S. R. Slavson - *An introduction to group therapy* - N.Y., 1943.
 - 11) A. van Tongeren - *Werken in groepsverband* - Tilburg, 1951. Cook, L. L. en E. F. - *A sociological approach to education* - N.Y., 1950.
 - 12) G. Wilson and G. Ryland - *Social groupwork practice*, Cambridge, USA., 1949. E. M. A. Swets - „Groepwerk in wording” - *Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk*, 1951.
 - 13) zie tijdschriften: - *Volksoopvoeding* - Ned. Belg. Tijdschrift voor sociaal-cultureel groepswerk (sinds Jan. 1952). *Adult Leadership* - (sinds Mei 1952), van de Adult Education Association USA.
 - 14) J. Faasse - *Clubhuiswerk en clubhuisjeugd* - 1952, Med. v. Nutseminarium voor Paedagogie, Amsterdam. Het landbouwjongerenwerk in de Ver. Staten, gezien door een Ned. Studiegroep, 1951.
 - 15) *Leren door discussiëren* - Uitgave van de Contactgroep Opvoering Productiviteit. David Katz and Herbert Hyman - *Morale in war industries*. T. Newcomb and E. Hartley, eds. - *Readings in Social Psychology* - 1947 p. 437-47.
 - 16) Aldous Huxley - *Ends and Means* - London, 1937.
Folkert Wilken - *Selbstgestaltung der Wirtschaft* - Freiburg im Breisgau, 1949.
Hyacinthe Dubreuil - *Chacun sa chance*.
Martin Buber - *Wege in Utopia* - Heidelberg, 1950.

- Paul Reiwald - Psychologie der Massen - Zürich, 1948.
 George C. Homans - The Human Group - London 1951.
 J. J. Gillespie - Free expression in Industry, London, 1948.
 Kurt Lewin - Resolving social conflicts N.Y., 1948.
 Jacob L. Moreno - Die Soziometrie und ihre Anwendbarkeit auf die praktische Politik der Gegenwart - in Soziologische Forschung unserer Zeit, Ein Sammelwerk. Köln, 1951.
- 17) Zie o.a. het tijdschrift: Human Relations, sinds 1948, ter algemene oriëntering, met vele boekbesprekingen uit het gehele nieuwe veld van onderzoek.
 - 18) Frederic M. Thrasher, The Gang, Chicago, 1927.
 F. J. Roethlisberger e.a., Management and the worker, Cambridge, Mass., 1947.
 Samuel A. Stouffer, The American Soldier, Princeton, 1947.
 Lloyd W. Warner and Paul S. Lunt, The social life of a modern community, New Haven, 1941.
 P. F. Lazarsveld, B. Berelson and H. Gaudet, „Social factors in voting“, in Newcomb and Hartley eds., Reading in Social Psychology, N.Y., 1947.
 Dr. J. Valkhoff, Een eeuw rechtsontwikkeling, Amsterdam, 1938, pag. 112 e.v. over de C.A.O.
 - 19) N. Cantor, The Dynamics of Learning, Buffalo, 1946.
 S. R. Slavson, An introduction to grouptherapy, 1943.
 Adorno, Frenkel, Brunswik, Levinson and Sanford, The Authoritarian Personality, N.Y., 1950.
 Kurt Lewin, „Group decision and Social Change“ in Newcomb and Hartley eds., Readings in Social Psychology, New York, 1947.
 - 20) Barendsen, Het oude Kempenland, 1934.
 - 21) Charlotte Lütken, „The myth of the small group“, in: Synopsis Alfred Weber 1948.
 - 22) Prof. Dr. J. P. Kruyt, „De huidige functie van het volkshuiswerk“ in Volksopvoeding, October, 1952.
 - 23) Frederic H. Thrasher, The gang, Chicago, 1927.
 - 24) Kurt Lewin, Resolving Social Conflicts, N.Y., 1948, pag. 71 e.v.
 Bertram H. Schaffner, Fatherland, New York, 1947.
 Dr. J. Haveman, De ongeschoolde arbeider, Assen, 1952.
 - 25) Maclver, Society. A textbook of Sociology, N.Y., 1937, p. 251 e.v.
 - 26) L. L. Barnard, Conflict between primary group attitudes and derivative group ideals in modern society, Am. Journal of Sociology, dl. XLI
 - 27) Charles E. Hendry, The role of groups in world reconstruction, N.Y., 1952.
 - 28) Ronald Lippitt and Marian Radke, New trends in the investigation of prejudice, The annals of the American Academy of Political and Social Science, March 1946.
 - 29) Zie het uitstekende pioniertijdschrift op dit gebied: The Journal of Social Issues, sedert 1945.